

יחסות – מושגי יסוד, עמ' 1

יחסה: סימון שמלווה NP ומציין את תפקידו במשפט.

יחסות תחביריות/מבניות

נומינטיב – הצורה המבודדת של שם עצם. אפשר להתייחס אליו כיחסה „בלתי-מסומנת“ (ניטרלי). יש שפות בהן היחסה הבלתי-מסומנת גם איננה מסומנת. כפי שנראה בהמשך, בדפוסי סימון יחסות מסוימים היחסה הזאת מכונה **אָבְסוּלוּטִיב**.
אָקוּזִטִיב – יחסה „מסומנת“ שמשמשת לסימון מושאים ישירים.
אָרְגִיב – יחסה „מסומנת“ שמשמשת לסימון נושאים (במיוחד עם פעלים יוצאים).

יחסות סמנטיות/אינהרנטיות

דָאִטִיב – היחסה שבדרך כלל מסמנת מושאים בלתי-ישירים, ובעלי התפקידים התמטיים Goal ו-Experiencer.
גֶנְטִיב – היחסה שמסמן אלמנטים בתוך NP, במיוחד בעלים.
יחסת פְּלִי – או **אינסטרומנטל**. בהרבה שפות גם האגנט של משפט סביל.
יחסת מקום – או **לוקטיב**

דוגמא מרוסית. לשם העצם /kniga/ *kniga* 'ספר' יש את הצורות האלה:

kniga	книга	נומינטיב
knigu	книгу	אקוזטיב
knige	книге	דאטיב
knigi	книги	גנטיב
knigoj	книгой	כלי
knige	книге	מקום

בשפות אחרות, כמו בעברית, מבטאים את היחסות דרך מילות יחס. מהפרספקטיבה של התחביר של היחסות, סוג הביטוי לא משנה.

מה שיעניין אותנו אלה היחסות התחביריות, לא הסמנטיות. ההבחנה המרכזית היא בין יחסה **מסומנת** ליחסה **בלתי-מסומנת**, ואיך הן מסמנות את הארגומנטים המרכזיים של המשפט: S (הארגומנט המרכזי היחיד של פועל עומד), A (הארגומנט הדומה ל-Agent של פועל יוצא) ו-P (הארגומנט הדומה ל-Patient של פועל יוצא; לפעמים מכונה O). בשפות כמו עברית, A זה נושא ו-P זה מושא. אבל, מכיוון שזהות הנושא היא השאלה שאנחנו רוצים לדון בה, עדיף לא להשתמש במונחים „נושא“ ו„מושא“.

המצב הרגיל הוא ש-S ו-A יקבלו את היחסה הבלתי-מסומנת („נומינטיב“) ו-O יקבל יחסה מסומנת („אקוזטיב“). שפות: עברית, אנגלית, רוסית, יוונית, ערבית, ספרדית, מלאיאלאם, הוואית, לטינית, קצ'ואה, גרמנית, ...

דוגמאות:

(1) קצ'ואה אימבבורה (קצ'ואה; מחוז אימבבורה, אקוודור)

Juan aicha-ta micu-rca.
 עבר.נושא3 -לאכול אקוזטיב -בשר חואן
 'חואן אכל בשר'

יחסות – מושגי יסוד, עמ' 2

(2) לטינית (הודו-אירופאית-איטלית; נכחדת: רומא)

Domin- us veni- t.

א.

הווה. נושא יחיד - לבוא נומינטיב - אדון

'האדון בא.'

Serv- us domin- um audi- t.

ב.

הווה. נושא יחיד - לשמוע אקוזטיב - אדון נומינטיב - עבד

'העבד שומע את האדון.'

שפה כזאת מכונה נומינטיב-אקוזטיבית.

(הערה: בשרטוטים, אותיות עבות מסמלות יחסה מסומנת.)

בשפות אחרות, S ו-P מקבלות את היחסה הבלתי-מסומנת (שבדרך כלל מכונה „אבסולוטיב“) ו-A מקבל יחסה מסומנת (ארגטיב). רואים את זה בהרבה משפות אוסטרליה (ג'ירבאל, ואלפירי, דיארי, יידינג' וכו'), שפות אסקימואיות (אינואיטית, יופיק), בסקית, גיאורגית, אווארית, צ'וקצ'ית, הינדי-אורדו, טונגאית, סמואית, ועוד הרבה.

יש דוגמאות בפאלק (2006), עמ' 8, דוגמאות (12)-(15).

שפה כזאת מכונה ארגטיבית.

בחלק מהשפות האלה יש ארגטיביות חלקית: אצל NP-ים מסוג מסוים יש סימון ארגטיבי ואצל NP-ים אחרים יש סימון נומינטיב-אקוזטיב. בספר הלימוד יש דוגמאות מג'ירבאל (עמ' 113 דוגמאות (16, 17, 18)) עם סימון ארגטיבי ל-NP-ים רגילים וסימון נומינטיב-אקוזטיב לכינויי גוף. חשוב לשים לב לעובדה שבשפות עם ארגטיביות חלקית אפשר לראות שהארגטיב והאקוזטיב הן יחסות שונות.

המונח „שפה ארגטיבית“ משמשת גם כתיאור של שפות נטולות יחסות בהן ההתאם מתייחס ל-S ו-P כקבוצה בניגוד ל-A. שפות המאיה (צוצ'יל וכו') מתנהגות ככה; ר' פאלק (2006) עמ' 9 (16). מצד שני, יש שפות ארגטיביות, כגון ואלפירי, עם סימון ארגטיבי של יחסות והתאם נומינטיב-אקוזטיב! (ר' פאלק 2006 עמ' 9 (17)).

בעוד קבוצה של שפות, בעיקר שפות המדוברות בפיליפינים, כל אלמנט של הפסוקית יכול לקבל יחסה בלתי-מסומנת; סימון מורפולוגי של הפועל מראה באיזה אלמנט מדובר. ר' פאלק (2006) עמ' 10 (18). אלה מכונות שפות מהסוג הפיליפיני.

במספר קטן של שפות, גם A וגם P מקבלים יחסות מסומנות (ארגטיב ואקוזטיב). S מקבל יחסה בלתי-מסומנת (נומינטיב/אבסולוטיב).

יחסות – מושגי יסוד, עמ' 3

דוגמאות:

- (3) נו פרס (Nez Perce) (פנוטית; איידהו, ארה"ב)
 Wewúkiye-ne pée- 'wi- ye háama-nm. א.
 אייל- ארגטיב -איש פרפקטיב -לירות-נושא3. מושא3 אקוזטיב -איש
 'האיש ירה באייל';
 Hi- páayn- a háama. ב.
 איש פרפקטיב -להגיע-נושא3
 'האיש הגיע';
- (4) אנדגרבינה (Antekerrephe) (אוסטרלית-פאמה-ניווגאנית-ארנדית; דרום הטריטוריה הצפונית, אוסטרליה)
 Arengke- le aye-nhe ke- ke. א.
 עבר-לנשוך אקוזטיב -אני ארגטיב -כלב
 'הכלב נשך אותי';
 Apwerte- le athe arengke- nhe we- ke. ב.
 עבר -לזרוק. על אקוזטיב -כלב אני. ארגטיב כלי -אבנים
 'זרקתי אבנים על הכלב (מילולית: זרקתי על הכלב עם אבנים)';
 Arengke nterre- ke. ג.
 עבר -לרוץ כלב
 'הכלב רץ';
- (5) ואנגקומארה (Wangkumara) (אוסטרלית-פאמה-ניווגאנית; גבול ניו סאות' ויילס-קווינסלנד המערבי, אוסטרליה)
 Kaṇa- ulu kalka- ŋa ʈiṭi- ṇaṇa. א.
 נקבה. אקוזטיב -כלב עבר -להכות ארגטיב -איש
 'האיש היכה את הכלבה';
 Kaṇa- ia palu- ŋa. ב.
 עבר -למות נומינטיב -איש
 'האיש מת';

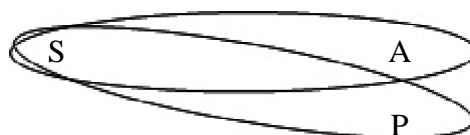
אלה שפות משולשות.

S

A

P

לבסוף, יש שפות בהן אין סימון אחיד ל-S. בשפות כאלה, S אגנטיבי מקבל את אותה היחסה כמו A או גורר אותו התאם כמו A, ואילו S פציינטיבי מקבל את אותה היחסה כמו P או גורר אותו התאם כמו P. ר' פאלק (2006) עמ' 12-11. שפה כזה מכונה אקטיבית.

לא נדון בשפות אקטיביות בקורס הזה (אבל יש דיון בפאלק 2006 בפרק 6).